

4. istarski povijesni biennale - The 4th Istrian History Biennale
Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru - Filii, filiae...: Position and Role of
Children in the Adriatic Area

Zbornik radova / Conference Papers, sv./vol. 4,
Poreč: Državni arhiv u Pazinu - Sveučilište Jurja Dobrile u Puli - Zavičajni muzej
Poreštine, 2011., 288 str.

Uobičajeno dobro osmišljen, međunarodni je znanstveni skup *Istarski povijesni biennale* prije dvije godine četvrti put u Poreču okupio dvadesetak znanstvenika iz Hrvatske, Slovenije i Italije, koji su na temu *Filii, filiae...: položaj i uloga djece na jadranskom prostoru* održali na materinskim jezicima prijavljena priopćenja. Iznimno dobar posao oko organizacije skupa i provedbe svega zamišljenog i dogovorenog obavili su, prije sviju, Elena Uljančić-Vekić, Marija Mogorović Crljenko, Tajana Ujčić i Elvis Orbanić, ali i ostali članovi Znanstvenoga odbora skupa: Miroslav Bertoša, Neven Budak, Robert Matijašić, Jakov Jelinčić i Ivan Matejčić. Bijenale je tako postalo trajnim okupljalištem istaknutih povjesničara regije i mjestom na kojemu se diskutiraju, domišljaju i promišljaju u historiografiji nedovoljno istražene teme. Zahvaljujući takvoj se aktivnosti, evo, već osam godina ciljano obrađuju podaci koji bi iščitavanjima dokumenata srednjovjekovnih i novovjekovnih državnih i crkvenih pismohrana s područja Hrvatske, Italije i Slovenije ostali na marginama zanimanja povijesne struke.

Zbornik počinje *Predgovorom* (9 - 13) glavne urednice Marije Mogorović Crljenko, koji je autorici poslužio ne samo da prenese opće značajke sadržaja *Zbornika* nego da naglasi i potrebu uključivanja hrvatskih znanstvenika s različitih znanstvenih područja i polja u tokove i trendove svjetske (ponajprije zapadnoeuropske i sjevernoameričke) znanstvene produkcije koja istražuje položaj djece tijekom povijesti. U tom je smislu ovim *Zbornikom*, što glavna urednica ne propušta naglasiti, "tek otvorena problematika proučavanja djece na jadranskom prostoru te se nadamo da će on poslužiti kao poticaj za nova istraživanja na tu temu ne samo na jadranskom već i ostalom hrvatskom prostoru" (13).

Prvi je prilog *Zbornika* autorice Zdenke Janeković Römer naslova *O napuštanju, udomljivanju i posvajanju djece u srednjovjekovnom Dubrovniku i Dalmaciji* (15 - 32). Zdenka Janeković Römer u tekstu je upozorila na vrlo velik broj napuštene djece i u medijevalnoj Europi i u Dalmaciji. Koristeći vješto komparativan pristup problematici i rabeći rezultate svjetske historiografije ističe da je briga o napuštenoj djeci, njihovu udomljivanju i posvojenju bila dijelom svakodnevice sviju komunalnih zajednica istočnojadranske obale pa se i potreba reguliranja odnosa pripadnika tih zajednica prema takvoj djeci zarana javila. Nije zato čudno da se podaci o napuštenoj djeci te o njihovu zbrinjavanju, udomljivanju i posvajanju ne nalaze samo u dokumentima Državnog arhiva u Dubrovniku, nego i u statutima tih zajednica, primjerice, Dubrovnika i njemu susjednih Kotora i Budve. Nizom snažnih i upečatljivih primjera dočarala je sliku sustava transmisije djece, njihovu posvajanju, udomljivanju i institucionalnoj skrbi tijekom dubrovačkog srednjovjekovlja.

Rad Darje Mihelić naslova *Pregovor "Otroci so naše največje bogastvo" skozi vizir piranskih oporok (1278-1311)* otisnut na str. 33 do 45, utemeljen je na analizama podataka sedamnaest sačuvanih notarskih knjiga i njihovih fragmenata pohranjenih u Koparskom pokrajinskom arhivu. Autorica je, dakle, progovorila o oporukama u kojima su spomenuta djeca. Te su oporuke svjedočanstvima intimnih razmišljanja i strahova ljudi koji su ih pisali ili ih dali napisati, pa tako i vjerodostojnim svjedočanstvom odnosa oporučitelja prema djeci. Tako se, primjerice, iz oporuka vidi da su srednjovjekovni stanovnici Kopra suočeni sa smrtnim časom ponajprije mislili na spas vlastite duše, a tek potom i na vlastitu djecu.

U sljedećem se prilogu naslova *Gioco, violenza e punibilità del "puer" nel basso medioevo. Dalla tolleranza alla repressione, tra caso, colpa e dolo* (46 - 68) Ermanno Orlando osvrće na tri

vrlo važne sastavnice života djece srednjega vijeka Venecije: igru, nasilje i kažnjivost djece. Autor upozorava na nemogućnost kažnjavanja djece koja bi počinila bilo koje nasilno djelo tijekom igre, jer su prema rimskom, statutarnom mletačkom i kanonskom pravu djeca bila nesposobna za bilo kakvo namjerom izazvano zlo djelo, premda je nasilje među djecom i mladima, koje je bivalo i hotimično i nehotimično, bilo trajno prisutno.

Zoran Ladić nas u prilogu naslova *Na razmeđu djetinjstva i zrelosti: O naučnicima-šegrtima u kasnosrednjovjekovnim istočnojadranskim komunama* (69 - 96) na temelju (ne)objavljenoga javnobilježničkog gradiva upoznaje s odnosima obrtnika - majstora i njihovih šegrtova - naučnika. Proučavajući te dokumente došao je do niza zanimljivih podataka koji razotkrivaju svakodnevicu velikog broja maloljetnih osoba u dobi od sedme godine pa naviše nižih i srednjih društvenih slojeva dubrovačke, rapske, šibenske i porečke komune, kojima je šegrtovanje predstavljalo posljednji stadij u njihovu djetinjstvu. U prilogu su i grafikoni koji olakšavaju razumijevanje osnovnog teksta.

Prilog naslova *Profesija - hraniteljica: dojenje u dalmatinskim gradovima u srednjem vijeku* Zrinke Nikolić (97 - 113) govori nam o fenomenu dojenja. Istražujući pripovjedne i bilježničke rukopise i spise, Zrinka Nikolić uočila je mogućnost komparativnog pristupa navedenoj problematici. Naime, rezultati su njezinih istraživanja izvornoga gradiva dalmatinskih gradova usporedivi i s drugim mediteranskim sredinama. Analizirala je i objasnila terminologiju koja se u izvorima javlja u vezi s dojenjem, razloge upošljavanja dojilja te njihov, ali i društveni i materijalni status onih koji su upošljavali dojilje.

Pitanja emancipacije djece, nasljednog prava, sudbine siročadi te određivanju skrbnika i njihovim dužnostima i pravima tijekom kasnoga srednjeg vijeka u Rijeci obradila je Marija Krbić u prilogu *Položaj djece u Rijeci u kasnom srednjem vijeku* (114 - 130). Osobitu je pozornost poklonila i pitanju razlike u odnosima roditelja i njihove djece te, prije svega, razlikama u odnosima prema muškoj i ženskoj djeci, a rad je utemeljen na analizama odredbi Statuta grada Rijeke iz 1530. i njihovim usporedbama s podacima bilježničkih spisa, ne samo Rijeke nego i kvarnerskih i susjednih istarskih gradskih zajednica.

Florence Fabijanec je u prilogu naslova *Djeca pod okriljem odraslih. Odrastanje na istočnom Jadranu u razvijenom i kasnom srednjem vijeku* (131 - 145) kroz dvije cjeline (položaj djeteta unutar obiteljske jezgre te djeca suočena s vanjskim svijetom, odnosno, skrb o njima izvan obitelji) prikazala položaj djeteta u srednjovjekovnim istočnojadranskim komunalnim zajednicama uspoređujući navedene aspekte života djece (kao što su smrtnost djece u ranoj životnoj dobi, dojenje, školovanje, napuštanje djece...) s onima u zapadnoj Europi. Prilog je obogaćen vrlo zanimljivim izvornim ilustrativnim materijalom.

Tijekom srednjega i ranoga novog vijeka nezakonito rođenje predstavljalo je za svaku osobu stigmatu iako su postojale vidne razlike među tako rođenom djecom s obzirom na podrijetlo, materijalnu osnovu, srodstvo i prirodu predbračne veze njihovih roditelja. Do takva je zaključka u prilogu naslova *Odnos prema nezakonitoj djeci u istarskim komunalnim društvima od kraja 15. do sredine 17. stoljeća* (146 - 161) došla Marija Mogorović Crljenko zahvaljujući ustrajnom radu na spisima načelnika Novigradske komune, dokumentima buzetskog notara Martina Sotolića, knjigama ženidbenih sporova i konkubinata Porečke biskupije te zakonskim člancima brojnih istarskih statuta.

Radeći na novovjekovnim matičnim knjigama Slaven Bertoša pratio je životne puteve i sudbine blizanaca rođenih u Puli. U prilogu je naslova *"Nati nel medesimo parto": slučajevi rođenja blizanaca u Puli - prema podacima iz novovjekovnih matičnih knjiga* (162 - 183) istaknuo da su već prvim danima života puljski blizanci zabilježeni kao oni koji su u smrtnoj opasnosti kršteni odmah nakon rođenja ili oni koji su rođeni kao izvanbračna djeca, s jedne, i djeca uglednih građana, s druge strane. Blizanci su u najvećem broju slučajeva bili upisani u knjige krštenih, a znatno manje u knjige umrlih, dok se u knjigama vjenčanih i popisu krizmanih grada Pule uopće ne spominju. Prilog je osnažen prijepisima izvornog

gradiva i nizom tabelarnih izvoda, popisa i statističkih analiza izvornih podataka.

Dojemanje obdobja mladosti skozi teoretične tekste in poselsko zakonodajo habsburške monarhije v drugoj polovici 18. stoletja naslov je priloga Dragice Čeč (184 - 203). Oslanjajući se na osamnaestostoljetne teorijske tekstove i zakonodavstvo Habsburške Monarhije autorica analizira percepcije mladih i granice između djetinjstva i mladosti te socijalne odnose. Ona rješava i pitanje vezivanja za posebne obrasce ponašanja i način života mladih ljudi tog razdoblja, ali i pitanje (ne)opravdane uporabe različitih sredstva za socijalizaciju mladih ljudi, a koja su propisivale neke odgojne metode. Zasebno obrađuje ograničenja i kontrole mobilnosti mladeži te njihov odnos prema moralu.

Rina Kralj-Brassard svojim radom *Između skrbi i nasilja: životni ciklusi napuštene djece u Dubrovniku (17. - 19. stoljeće)* na str. 204 do 223 upozorava da sačuvani izvori ne omogućuju cjelovitu rekonstrukciju rada Hospitala Misericordia uz pomoć kojeg je Republika skrbila o napuštenoj djeci, ali zato omogućuju predodžbu o uhodanom sustavu skrbi i nadzora s naglaskom na prevenciji. Uz postojanje slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja djece, koje je istaknula, autorica je na primjerima arhivskoga gradiva analizirala ulazak nahočadi u sustav skrbi, boravak kod dojilja, povratak u nahodište, trajno udomljivanje i pokušaje njihove integraciju u društvo u odrasloj dobi. Naime, ljudi su takvih iskustava u odrasloj dobi uglavnom bivali društveno marginalizirani. Prilog je osnažen brojnim tablicama i grafikonima utemeljenima na izvornim podacima.

Dean Krmac i Aleksej Kalc su se u prilogu naslova *La mortalità infantile nell'Adriatico nord-orientale. Spunti di ricerca per il primo Ottocento (1816-1850)* na str. 224 do 238 osvrnuli na neke demografske aspekte Sjevernog Jadrana u razdoblju restauracije. To je razdoblje, ističu autori, slijedilo karakteristične okvire staroga demografskog razvoja s visokom stopom prirasta i visokom stopom smrtnosti (tzv. predtranzicijsko razdoblje), a kao primjere takva demografskog gibanja uzeli su tri tipa naselja: Trst (pomorsko-trgovačko središte), Kopar (urbana sredina) te Materada i Momjan (ruralne sredine), u kojima je smrtnost dojenčadi u to vrijeme bila još iznimno visoka. Tekst priloga prate brojne tablice i grafikoni.

Prilogom *Misure di profilassi in Istria nella prima metà del diciannovesimo secolo: la vaccinazione antivaiolosa della popolazione infantile durante la dominazione francese e austriaca* (239 - 254) Rino Cigui je opisao rad javnog zdravstva i odnosa vlasti prema zaštiti djece, naročito cijepjenja djece protiv velikih boginja koja su se provodila u Istri tijekom prve polovice 19. stoljeća. Istaknuo je da se u vrijeme francuske uprave stanje u Istri popravilo zahvaljujući liječniku Luigiju Saccu. Unatoč uspjesima, svijest je o potrebi i važnosti cijepjenja u prevenciji bolesti sporo prodirala među običan puk pa su vlasti u suradnji sa Crkvom ulagali velike napore ne bi li stanovništvo prihvatilo promjene. Rad je obogaćen ilustrativnim materijalom, trima slikama, s tri grafikona i osam tablica.

Mislava Bertoša u prilogu naslova *Djeca u istarskim reklamama na prijelazu 19. u 20. stoljeće* (255 - 268) iz sociosemiotičke perspektive analizirala je reklame u kojima su se pojavljivala djeca, a koje su bile objavljivane u talijanskim, njemačkim i hrvatskim dnevnim glasilima, raznoraznim katalogima i časopisima tiskanima i čitanim u Istri, osobito u Puli. Autorica je pokazala da su djeca od samih početaka bila uključena u mehanizme oglašavanja analizirajući podjednako i verbalni i vizualni aspekt reklama i njihov međuodnos te uspoređujući novinske s reklamnim manifestima. U prilogu su objavljene četiri ilustracije.

Milan Radošević se u prilogu naslova *Dječja ljetna kolonija na pulskom poluotoku Stoja (1921. - 1940.)* na str. 269 do 287 osvrnuo na zdravstvene prilike stanovništva, posebno djece. Okružena lošim higijenskim uvjetima, slabije prehrane, djeca su Pule bila lakim žrtvama raznih bolesti. U takvu je okruženju 1921. osnovana dječja kolonija koja je prihvaćala najsiromašnije i tjelesno nejake školarce između 10. i 15. godine života. Ta bi djeca uz dnevne fizičke aktivnosti, boravak na moru i suncu imala osiguranu zdravu i kaloričnu hranu. Do god. 1926. kolonija je brojčano porasla i obuhvatila takvu djecu gotovo sviju urbanih naselja

Istre, ali je zato reorganizirana u instrument fašističke indoktrinacije istarske mladeži.

Na zadnjoj je stranici *Zbornika* otisnut i *Popis autora / Index of authors* (288). Popis slijedi poredak priloga *Zborniku*, a ne abecedni poredak po prezimenima autora. Uz njihova imena i prezimena otisnuti su u tom popisu i podaci o znanstvenim i visokoškolskim ustanovama te mjestima uz koje i/ili koja su autori profesionalno vezani.

Istarska povijesna biennala i njihovi otisnuti zbornici ustrajno potvrđuju, ne samo visoku znanstvenu razinu njihovih sudionika i suradnika nego i visoku razinu suradnje triju historiografija (hrvatske, slovenske i talijanske), koje jesu i sastavnicama nacionalnih identiteta istarskog poluotoka. U tu suradnju bi - ponavljam i uporno ću ponavljati - valjalo tijekom idućih susreta uključiti i četvrtu historiografiju, odnosno četvrtu povijesnu sastavnicu tih identiteta - austrijsku sastavnicu.

Dr. sc. Ivan Jurković, izv. prof.